

A család valósága a teremtő terve szerint

Erdő Péter bíboros – PRÍMÁS, ESZTERGOM-BUDAPESTI ÉRSEK

Az alábbiakban Erdő Péter bíborosnak a Család Éve alkalmából a budapesti Szent István-bazilikában elhangzott katekéziséből közlünk részleteket. A katekézis sorozat teljes szövege megjelent könyv formájában is „A család Isten tervében” címmel a Szent István Társulat kiadásában.

A CSALÁD MINT SZEMÉLYEK KÖZÖSSÉGE

Az idei évet Püspöki Karunk a Család Événak nyilvánította. Jó okunk volt erre.

Először is: harminc évvel ezelőtt adta ki 1981-ben, Krisztus Király ünnepén Boldog II. János Pál pápa a *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdítását. Ez pedig a családról szól, vagy pontosabban, ahogyan az alcíme mondja: a keresztény család feladatairól a mai világban.

A másik ok, amiért Püspöki Karunk így döntött, az a tény, hogy hazánkban, és mást is Európában a család nagy válságban van, nagy ellenszélben teljesíti a küldetését. Egyesek szerint ez pusztán „természetes” krízis, mások ezenkívül heves támadásokról is szót ejtenek. Kétségtelen, hogy megrendítő népesedési és kulturális következményei is vannak ennek a válságnak.

A mostani katekézisnek - műfajához híven - az Egyház tanítását kell bemutatnia. Ez a tanítás, az Egyház tanítása az eredeti alapokhoz rendületlenül ragaszkodva, az utóbbi harminc évben új és új témákat is felvetett. Szükség volt ugyanis bizonyos kérdések átgondolására azért, mert az élet és a különböző ideológiák új kihívásokat támasztottak a családokkal szemben.

Első fejezetünkben a *család fogalmáról* szólunk. Azt vizsgáljuk meg, hogy mi a család a Teremtő Isten terve szerint. Ebből pedig *feladatok* adódnak és következnek. Ezek közül itt, ebben a pontban csak az elsőre fogunk kitérni: arra hogy a *család személyek közössége*. A következő fejezetben a családról szólunk Isten terve szerint, mégpedig úgy, mint az élet és a nevelés szolgálatában álló közösségről. Élet és nevelés ugyancsak aktuális kérdéseink. Harmadik fejezetünk tárgya az az igazság, hogy a család Isten terve szerint részeseedik a társadalom fejlődésében. A negyedik fejezetben azt mutatjuk be, hogy a család kitüntetett szerepet tölt be az Egyház életében. Ennek kapcsán a családpszichológia és a nehéz családi helyzetek kérdéseiről is szólunk, hiszen tudjuk, hogy manapság igen kevesen élnek egészen harmonikus, hitünk szerint valóban ideális vagy kívánatos családban. Végül az ötödik fejezetben a család helyzetének magyarországi kérdéseiről is szót ejtünk.

Lássuk tehát mindenekelőtt a család fogalmát! A családról az Egyház katekézise ös-
zidők óta a tízparancsolat kifejtése keretében a negyedik parancs kapcsán beszél. „Atyádat és anyádat tiszteljed, hogy sokáig élj azon a

földön, melyet az Úr, atyáid Istene ad neked” - ezt olvassuk a Kivonulás könyvében¹. Elgondolkodtató, hogy a szülők tiszteletének parancsa mellett, mintegy szankcióként az élet áll. A nép élete a földön. A parancs megtartása a béke és a jólét földi gyümölcseit is megtermi. Meg nem tartása viszont szörnyű kárt okoz egyénnek és közösségnek egyaránt. Így mondja ezt A Katolikus Egyház Katekizmusa is, amely bőszégesen és kitüntetett módon szól a családról².

A család fogalmát ma sokan kerülik. Úgy vélik, hogy korszerűtlen, hogy csupán a társadalom által megalkotott régi intézményt jelöl, amelyet kényünk-kedvünk szerint, mondjuk többségi alapon vagy ideológiák mentén újragondolhatunk, másként határozhatunk meg, sőt talán el is felejthetünk. Ám ha ezt elfelejtjük, akkor az életünket felejthetjük el. Mert a család nem emberi alkotás, hanem a Teremtő Isten tervének a része. Az ember mivoltával függ össze.

Bár manapság a genetikától a nevelésig sok területen felmerül az új ember kiválasztásának kísértése, a valóság komoly válaszokat ad az ember próbálkozásaira.

Mi hát a család a Teremtő terve szerint? A Katolikus Egyház Katekizmusának értelmében „egy férfi és egy nő, akik házasságban egyesülnek, családot alkotnak, gyermekeikkel együtt. Ez az intézmény - idézem tovább - független a közhatalom mindenfajta elismerésétől, sőt azelőtt létezik”³.

A Katolikus Egyház Katekizmusának rövid összefoglalása, a Kompendium, ami már XVI. Benedek pápa idejében jelent meg, így mondja ezt: „A család intéz-

ményét Isten alkotta, és ő határozta meg alaptörvényeit. Ez tehát nem. a pápa vagy az Egyház, de nem is a világi közvélemény vagy a hatalmak tetszésétől függ”⁴. „A házasság és a család - idézem tovább a Katekizmust - a házastársak javára, gyermekek nemzésére és nevelésére van rendelve”⁵. Ez azt jelenti, hogy nem mi, nem a házastársak döntik el, hogy mi legyen a tartalma a családnak, vagy mi legyen a házasságnak a szerződésbeli tárgya, ahogyan egyesek mondani szokták, hanem mindez előre meg van határozva. Természetes rendelkezése van a családnak, mint ahogyan magának a házasságnak is. Tehát a házasság és a család közös célokra irányulnak, Isten adta rendeltetésüknél fogva.

Ez a közvetett meghatározás, melyet az imént hallottunk, egyébként az Egyházi Törvénykönyvben is majdnem ugyanilyen alakban megtalálható, de ott a házasságról és nem a családról szól⁶. Ebben a meghatározásban ősi tanítás fedezhető fel a házasság javairól.

Már Szent Ágoston azt írja a Genézis könyvéről szóló magyarázatában, hogy „a házasság java pedig hármas: a hűség, a gyermek és a szentség. A hűségen azt értjük - mondja Szent Ágoston - hogy a házasság kötelékén kívül más nővel vagy férfival ne éljenek. A gyermekek java azt jelenti, hogy szeretettel fogadják el a gyermeket, jóindulattal táplálják, és vallásosan (gondosan) neveljék. A szentség pedig azt jelenti, hogy a házások ne váljanak el. És akit házastársa elbocsátott, az még az utód kedvéért se kössön házasságot mással”⁷. Egyébként

¹ Forrás: Kiv 20,12.

² A Katolikus Egyház Katekizmus 2200. pont.

³ A Katolikus Egyház Katekizmus 2202. pont.

⁴ A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma 456. pont.

⁵ A Katolikus Egyház Katekizmus 2201. pont.

⁶ Az Egyházi Törvénykönyv (Codex Iuris Canonici; a továbbiakban: CIC), 1983. jan. 25, 1055. k. 1. §.

⁷ AUGUST., *De Genesi ad litteram*, Lib. 9, c. 7, nr. 12: PL 34,397.

Szent Ágoston maga a házasság javairól szóló tanítását más, későbbi műveiben még tovább árnyalja és bővebben kifejti. Tehát 1600 évvel ezelőtt már így beszélt erről az Egyház.

Világosan kitűnik ezekből a szövegekből, hogy a szentség java, az úgy nevezett *bonum sacramenti* nem azt jelenti, hogy csak a keresztények házassága felbonthatatlan. A szentség fogalmának mai jelentése - mint szakkifejezés - csak később szilárdult meg az Egyházban. Kétségtelen, hogy a keresztények házassága különleges jel a világ előtt. Már Szent Pál kijelenti az Efezusi levélben, hogy „nagy titok ez; én Krisztusra és az Egyházra vonatkoztatom”⁸. Majd hozzáfűzi: egymás iránt olyan szeretettel kell lenniük a házasfeleknek, mint ahogyan Krisztus szereti Egyházát. Nem azért szentség a keresztények házassága, mert ők ezt külön akarják. Ha mind a ketten magukon hordozzák a kereszttség eltörölhetetlen jelét, és igazi házasságot akarnak kötni, olyat amilyenről az imént beszéltünk, akkor házassági szövetségük Krisztus és az Egyház szeretetének és szövetségének kegyelmi erőt közvetítő szentsége lesz. Egyébként erre a szövetség szóra, amit a házasságra már a II. Vatikáni Zsinat olyan szívesen használ, érdemes egy pillanatra kitérnünk. Mert szövetség áll fenn Isten és a választott nép között. Új szövetséget kötött Isten az emberiséggel és különösen az Egyházzal, Krisztus áldozatával. Jézus mondja az utolsó vacsorán, amikor kezébe veszi a kelyhet: „ez az én vérem, az új szövetségé”⁹.

Ez a szövetség tehát ismét csak a szentségi teológiára utal. Ugyanazt mondja más

szavakkal, mint Szent Pál, vagyis hogy a két megkeresztelt ember házassága Krisztus és az Egyház viszonyát tükrözi, azt jeleníti meg kegyelmi erővel.

Amikor Jézus a házasság felbonthatatlanságát hirdette, tanítványai megjegyezték: „Ha így áll a dolog férj és feleség között, akkor nem érdemes megházasodni”¹⁰. Jézus pedig azt válaszolja: „Aki fel tudja fogni, fogja fel!”¹¹. Isten kegyelme tesz képessé minket ennek a Teremtőtől eredő szövetségnek, ennek a magas eszménynek a megvalósítására.

A házasság maga szentség, kegyelmi erőforrás, nem csak megkötésének pillanatában, hanem a házasság *fennállásának egész tartama alatt*. Ez azt jelenti, hogy a család is, amely a házasságra épül, a kegyelem működésének sajátos színtere. De Jézus minden házasságot felbonthatatlannak tanít. Nem csak a tanítványok körében kötött házasságokat. Azt mondja, a Teremtő szándékára hivatkozva, hogy: „Kezdetben férfinak és nőnek teremtette” az embert. „Ezért a férfi elhagyja atyját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, és ketten egy test lesznek.” Majd hozzáfűzi: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassza!”¹². Márpedig tudjuk, hogy ez a felszólító mód, ha egyszer Isten mondja, nem tűr ellenmondást. A Teremtés könyvének elbeszélése szerint az Úr azt mondta: legyen világosság, és „lőn” világosság¹³. Tehát ha azt mondja: „ember szét ne válassza”, akkor emberi erő nem is képes azt szétválasztani. Ma is megrendülten halljuk Krisztus szavait a házasságról, akárcsak annak idején az apostolok. Éppen ezért el kell gondolkoznunk most azon, hogy mit is kíván tőlünk

⁸ Ef 5,32.

⁹ Mt 26,28; vö. Mk 14,22-25; Lk 22,19-20; 1Kor 11,25.

¹⁰ Mt 19,10.

¹¹ Mt 19,12.

¹² Mt 19,4-6.

¹³ Vö Ter 1,3.

a házasság. Mi következik ebből a Teremtő akarata szerinti valóságból, mit is jelent a házasságra épülő család?

Először is következik belőle az, hogy *személyek közösségéről van szó*. Itt most csak erről az egy következményről, erről az egy feladatról szeretnénk szólni. Korunk a házasság és a család valóságával szemben nehézségeket hoz fel, nehezen birkózik meg velük. Miért is? Azért, mert olyan ellenvetésekkel él, mint az apostolok. Sokan úgy érzik például, hogy nem érdemes megházasodni. Néhány évvel ezelőtt, azt hiszem, arra még nem is gondoltak sokan, hogy a polgári házasságok száma is csökkenni fog, nemcsak az egyházi házasságoké. Tehát nagyon sokan egyszerűen nem merik azt a köttétst, azt az elköteleződést vállalni, ami egy házasságkötéssel jár. Ez az utóbbi harminc év fejleménye. Erre a harminc évvel ezelőtt kiadott *Familians consortio* még nem helyez olyan nagy hangsúlyt. Akkor a válás látszott a főproblémának, meg a tisztán polgári házasság. Ma *félnek az emberek életre szóló kötelezettséget vállalni*. Ennek - egyrészt - vannak társadalmi okai. Ezekről majd egy következő fejezetben fogunk szólni. De van *lélektani oka* is. Ez pedig egy *téves emberkép*. Az a *szabadság-fogalom, amely a szabadságot minden köttétstől való mentességnek fogja fel*. Az objektív igazság, a tárgyi valóság puszta létezése, önmagunk teremtett valósága is úgy tűnik fel, mint a szabadság akadálya, gátja, korlátozása. Úgy érezzük magunkat, mint a hídról egy tartó kötél biztosításával a mélybe ugró ember a szabadesés közben. Az ugró úgy gondolja, hogy ekkor éli át a szabadságát. Abban a pillanatban, amikor szabadon

esik. Az evangéliumban hallottunk erről valamit: A Kísértő egyik ajánlata Jézus felé ez volt: Felvitte a templom párkányára, és ezt mondta neki: „Ha Isten Fia vagy, vesd le magad! Hiszen írva van: angyalainak parancsolt felőled, hogy oltalmazzanak. Tenyerükön fognak hordozni téged, hogy kőbe ne üssed lábadat”¹⁴. Ezt a hasonlatot Benedek pápa egyébként az emberi szabadság helytelen felfogására alkalmazza. Igen, úgy felfogni a szabadságot mint mindentől való mentességet ugrást a sötétbe, ugrás a köttétlenség teljességébe, ez bizony valódi kísértés. Annak a csábítása, akiről az evangéliumban hallottunk. Csak az az érdekes, hogy a bibliai idézetet a Kísértő nem folytatja. Vajon miért? Azért nem folytatja, mert a zsoltár következő versében pedig az áll, hogy „eltaposod az oroszánt és a sárkányt”¹⁵. Azt pedig, hogy egyszer majd az asszony szülte eltapossa a sárkánykígyó fejét, ugyancsak a Teremtés könyvében olvassuk,¹⁶ mint ígéretet a Messiásról, aki majd egyszer s mindenkorra legyőzi a gonoszt. Ez a kísértés az, amit a mai ember újra meg újra megtapasztal. Csak persze, *aki azt hiszi, hogy a boldogság a pillanatnyi érzésben van, az nem jut el az igazi boldogságra*. Miért? Mert az ő számára nincs múlt, nincs jövő, nincsenek kapcsolatok, tehát nincs mihez viszonyítania a cselekedeteit, így nincs értelme és nincs értéke a jelen pillanatnak sem. Márpedig az ember lelkében, belül azért vágy él arra, hogy a pillanatunk valami több legyen, mint önmaga. Tehát az igazi örömet, az igazi boldogságot az Istennel való kapcsolat szerzi meg a számunkra. Ilyen lények vagyunk! „Nyugtalan a mi szívünk, amíg benned

¹⁴ Lk 4,9-11; vö. Zsolt 91,11-12.

¹⁵ Zsolt 91,13.

¹⁶ Ter3,15.

¹⁷ AUGUST., *Confess.*, I, 1. Magyarul pl. SZENT ÁGOSTON, *Vallomások*, ford. Balogh József (A Parthenon kétnyelvű klasszikusai) [Budapest] 1943, 1, 2.

meg nem nyugszik” - mondja Szent Ágoston¹⁷. Talán még elemibb erővel fogalmaz a 4. zsoltár, amely azt mondja: „Ki mutatja meg nekünk a boldogságot? Ragyogtasd ránk arcod fényességét, Istenünk!”¹⁸. Egyébként ez volt a párizsi városmisszió jelmondata is. Igen, mert szíve mélyén azt kérdezi a mai ember: ki mutatja meg nekünk a boldogságot. Mindenki boldog akar lenni. De nem a kapcsolat és tekintet nélküli, önpusztító szabadság tesz boldoggá, hanem az igazi szabadság, amely értékek megvalósításának lehetősége, Istennel való szeretetkapcsolat.

Márpedig a házasságban és a családban az ember joggal keresi a boldogságot. A köznyelv boldog házasságról, boldog családi életről beszél. Sokan azért nem találják meg ezt az életükben, mert féltik a rosszul értelmezett szabadságukat. Ez sem újdonság. Tomás Sánchez, a XVII. század elejének nagy spanyol teológusa és egyházjogásza a házasság szentségéről szóló művében, amelyhez foghatót Liguori Szent Alfonz szerint még vagy ötszáz évig nem fog senki írni, ebben a nagyszerű munkában azt mondja: a házasság javai - melyekről az előbb szoltunk - terheket is jelentenek. De bőségesen kárpótolnak bennünket a házasság kellemetlenségeiért. A házasság kellemetlenségeit Sánchez fel is sorolja, és mindjárt a legelső helyen a következőt említi: „Az első ilyen kellemetlenség az örökös szolgaság, és szabadságunk végleges feladása”¹⁹. Ezt - mint mondja - a szentség kárpótolja, amelynek erejében a házastársak úgy szeretik egymást, ahogyan Krisztus szereti az Egyházat. Kegyelmeiket kapnak, hogy a nehézségeket viselni tudják. Ez is Sánchez tanítása.

Ma is erről van szó. A boldogságot éppen nem a mindenkitől független szabadság, hanem az örökkévalóságra nyíló teljes, és önmagát megosztó szeretetkapcsolat adja. Ez a házaspár igazi java!

Tehát amikor azt mondjuk, hogy a házasságban és a családban a férfi és a nő saját maguknak és egymásnak a javát tekinti az egyik fő célkitűzésnek, akkor elsősorban a szeretetkapcsolatra utalunk, amely igazi „java” a házasságnak. Ezért mondja II. János Pál pápa a *Familiaris consortio*-ban: „A szeretetből alapított és élő család személyek összessége: a házasságra lépett férfi és nő, a szülők és a gyermekek, valamint a rokonok közössége. Elsődleges feladata” is ebből fakad, tudniillik hogy „igazi közösségben éljen és szüntelenül törekedjék arra, hogy a személyek őszinte közössége gyarapodjék”²⁰. Tehát: adottsága és feladata a családnak a személyes szeretetközösség. Ez a boldogság forrása.

Isten arca ragyog ránk a családban. A 4. zsoltárból idéztük az imént: ki mutat immár valami jót nekünk? Ki mutatja meg a boldogságot? Ragyogtasd fel felettünk a te arcodnak fényességét, Urunk! Igen, az Úr a családban felragyogtatja arcát, mert a házastársak egymásban Krisztust látják. A gyerekekben pedig mint új emberekben az Isten képére teremtett emberi lényt. „Szeretet nélkül a család nem élhet, nem gyarapodhat - mondja Boldog II. János Pál pápa -, nem tökéletesedhet mint személyes közösség”²¹. Ahogyan tovább folytatja a felejthetetlen emlékü Pápa, mégpedig hivatkozva a saját első enciklikájára, a *Redemptor hominis-re*, „az ember képtelen szeretet nélkül élni. Magára marad, érthetlenné válik önmaga számára, értelmét veszti az élete, ha nem talál, ha nem kap szeretetet,

¹⁸ Zsolt 4,7.

¹⁹ SÁNCHEZ, T., *De sancto Matrimonii sacramento*, Lib. II, disp. XXIX, nr. 4: ed. Antverpiae 1617, 1,151.

²⁰ I. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-synod., *Familiaris consortio* 18. pont.

²¹ II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-syud., *Familiaris consortio* 18. pont.

nem részesülhet benne és nem teheti a szeretetet magáévá”²². Tehát: belső, szüntelen dinamizmus a család élete. A nap mint nap apróbb-nagyobb önmegtagadások és áldozatok árán megharcolt szeretet körforgása. Ezért a gyermek elfogadása és szerető nevelése is a házasság és a család belső logikájából és lényegéből következik. Ez a szeretet kívánja meg a férfi és a nő egyenlő méltóságát is.

Kölcsönös kapcsolat tehát a család, a házasság. Szent Pál Krisztus szeretetére hivatkozik, aki életét adta jegyeséért, az Egyházért. Életét adta az emberiségért is. Ez a radikális szeretet súlyos dolog! Ezt kéri, ezt kívánja a család. De ez adja a boldogságát is. Ez a szeretet megnyílik a tágabb rokonság felé, a nagyszülők felé, az idősek, a magányosok, a betegek felé. Ezért látjuk sokszor azt, hogy éppen a nagycsaládokat nevelő szülők, akik az életüket erre rátették, szívesen fogadnak örökbe még árva gyerekeket is. Nem azt mondják, hogy nekünk már elég gondunk van, többet nem tudunk vállalni, hanem éppen túlsordul a szeretetük és magukhoz ölelik azt, aki rászorul.

Ma gyakran találkozunk egyébként nagycsaládokból álló közösségekkel. Olyan közösségekkel, akik egymást segítik, sőt még másokat is. Igen, mert az ilyen szeretet mindig túlaradó erőt is jelent. Ha van belső logikája a reménytelenségnek, a bezárkózásnak, a félelemnek vagy az önzésnek, akkor még inkább van ilyen logikája és energiája az Isten szándéka szerint való személyes szeretetnek. A családban megélt és felragyogó isteni és emberi szeretet az az erő, ami meg tudja menteni, meg tudja újítani népünket, világunkat, eleven lendületet tud adni Egyházunknak is.

A CSALÁD A TEREMTŐ TERVE SZERINT

Az élet továbbadása és a nevelés

A személyes szeretetközösség megvalósítása - mint láttuk - a családról szóló isteni terv első nagy eleme. Ebből következik az élet továbbadása. Pusztán biológiai természetünkben is adódik, hogy férfi és nő kapcsolatából születik a gyermek, bár ezen a téren a klónozás és más lehetőségek vagy kísértések is felmerültek az utóbbi időben. Viszont az ember esetében nem pusztán biológiai tényről van szó.

A személyes szerelem és az egész emberi személyt érintő, tehát szeretetközösséget megvalósító kapcsolat az élet továbbadásának leginkább emberhez méltó módja. II. János Pál a híres *Familiaris consortio*ban így tanít: „Isten a maga teremtő művét a saját képére és hasonlatosságára alkotott férfi és nő teremtésével fejezi be és teszi tökéletessé: meghívja őket arra, hogy részesei legyenek az ő szeretetének és teremtő, atyai hatalmának azáltal, hogy szabadon és tudatosan is részt vállalnak az emberi élet... továbbadásában”²³. A Teremtés könyve szerint Isten megáldotta az első emberpárt, és ezt mondta nekik: „Szaporodjatok” - vagy más fordítás szerint - „legyetek termékenyek és sokasodjatok, töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá”²⁴.

Az élet szolgálata ezért a család alapvető feladata. A Teremtő áldása, hogy az ember az Isten képmásának továbbadásában működhet közre. *Közreműködik* benne, hiszen minden gyermek, minden új emberi lény a szüleitől örökli a génjeit, az adottságait, a tulajdonságait. De a lelkét, a halhatatlan, egyedi lelkét Isten közvetlenül alkotja meg! A halhatatlanság nincs a génjeinkben. A szabadság és az értelem sajátosan emberi

²² II. JÁNOS PÁL, Enc., *Redemptor hominis* 10. pont.

²³ II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-synod., *Familiaris consortio* 28. pont.

²⁴ Ter 1,28.

ajándéka is titok. Olyan titok, mely a Teremtő közelségét sugározza.

A család és az élet bensőséges kapcsolata elvezet emberi mivoltunk alapvető kérdéseihez. Ha a termékenység áldása a Biblia szerint összefügg azzal a küldetéssel, hogy Isten az embert a föld feletti uralomra hívja, akkor meg kell kérdeznünk, mit jelent ez az *uralom*. Nem rombolhatjuk kényünk-kedvünk szerint a természetet. Nem tekinthetjük pusztá nyersanyagnak. Isten nevében, az ő művében részesedve uralkodhatunk a lények és a dolgok felett²⁵. Nem szuverén urak vagyunk, hanem inkább vagyongézelők²⁶. Felelősek vagyunk Istennek és felelősök az emberiségnek is. *Istenképiségünk*ből fakad ez a ránk ruházott komoly feladat és küldetés. Az embernek ez a sajátos vonása az *emberi méltóság* alapja.

Manapság sokat beszélnek emberi méltóságról, jogászok is, de nem mindenki ugyanazt érti rajta. Feltétlen tiszteletet érdemel minden emberi személy. Nem lehet pusztá eszköznek használni az embert. Erre a társadalmi tanítás kapcsán még visszatérünk. Az emberi élet pedig szent. A biológiai adottságok és a lélek szerves egysége meghatározza az ember hivatását. Ez a hivatás pedig arra szól, hogy személyes és partneri viszonyba kerüljön magával az Istennel. Az a fajta újkori szemlélet, amely az embert elszakítja Istentől, sőt Istennel egyenrangúnak állítja be - engedve az ősi kísértésnek, amely szerint „olyanok lesztek, mint az Isten”²⁷ - szóval ez a szemlélet a kereszténységgel élesen ellenkező ideológiákat szült, amelyek az emberiségnek hatalmas károkat okoztak.

²⁵ Vö. Ter 1,26-27.

²⁶ Vö. Zsolt 8,6-7.

²⁷ Ter 3,5.

²⁸ Vö. DENZINGER, H.-HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Fila

Béla és Jug László fordításának felhasználásával összeáll. Romhányi Beatrix és Sarbak Gábor, szerk. Burger Ferenc (a továbbiakban DH), Bátonyterenye-Budapest 2004, nrr. 685.,3024.

Visszatérve az emberi lélekre: az ember istenközpontú létező. Teremtőjével személyes kapcsolatra képes és hivatott. Az ember lelkéről ezért sok vita folyt a történelem során. Nem Isten kiáradása, nem Isten része az ember lelke²⁸. Nem vagyunk panteisták, bár ma ez elég nagy kísértés. A *panteizmus kísértése* manapság sokakban éppen a természettudományok fejlődésének következtében merült fel. Régen a marxizmus az istenhittel az anyagelvűséget állította szembe. Ma az anyag fogalma bizonytalanná vált. Azt mondják, anyag és energia között nincs világos különbség. A nukleáris kutatások is megnehezítik, hogy elképzeljük az anyagot. Éppen az atom nem atom, nem, oszthatatlan, nem mérhető kiterjedésű, nem szilárd egység. Újabban sötét anyagról és antienergiáról is beszélnek. Velük magyaráznak több olyan jelenséget, amelyet a csillagászatban figyeltek meg. Hol hát a határ anyag és szellem között?

A szellemi bizonytalanságon túl érzelmi bizonytalanságban is élünk. Vágyódunk Isten után, de félünk igazi személyként felismerni, mert ez én-te kapcsolatra kötelezne vele. Ha minden „isten” - mint a panteisták mondják -, akkor semmi sem az. Talán az egyedi létezők jelentősége is elvész az általánosan istenített minden-ségben. De akkor az egyes ember méltósága is elmosódik. Isten része volna eszerint minden ember, de az lehetne minden kódarab is.

Nem valljuk a lélek előzetes létezését sem. Csak a fogantatáskor, a testi azonosságunk létrejöttékor keletkezik, teremte-

tik a lelkünk is. Ekkor alkotja Isten általunk nem ismert módon, de szoros összefüggésben a testünkkel. Akik a múltban a lélek előzetes létezését vallották, gyakran megvetették, rossznak tartották a testet, az anyagot. Pedig a Teremtés könyve újra és újra hangsúlyozza, hogy amit Isten teremtett, az jó²⁹. Nincs másik, gonosz istenség, aki rosszat alkotott, aki az anyagnak volna a teremtője. Egy az Isten! Ezért hát nem lehetséges az sem, hogy valaki előző élete jutalmául vagy büntetésből legyen ember. Nincs lélekvándorlás! A lélek testi életünk kezdetén való alkotásának hitét az Egyház már az ókor végén külön is leszögezte. Akkor is voltak már támadások, eltérő elképzelések. Nincs előélete a lelkünknek - tanította már például 543-ban a Konstantinápolyi Zsinat, vagy 561-ben a mai Portugália területén tartott Bragai Zsinat³⁰.

A szülők tehát, megrendítő módon munkatársai a Teremtőnek, amikor, a család szeretetközösségében továbbadják az emberi életet. Új ember keletkezik, akinek a lelke, így teljes embersége meghaladja a szülők hatalmát. Szent Bernát írta az emberi lélekről: „Önmagamból ismerem fel, hogy az Isten felfoghatatlan, mert nem értem önmagamat”³¹. Így hát világos hogy az ember nagyszerű titok. És emiatt a titok miatt az élet továbbadása összefügg a neveléssel. Erre rövidesen visszatérünk.

A házastársi szerelemnek nagylelkűnek kell lennie az élet elfogadása terén. Ezért tanítja a II. Vatikáni Zsinat az *Egyház a*

mai világban című lelkipásztori rendelkezésében, „hogy Istennel szemben tanulmányos tisztelettel, közös tervezéssel alakítsák ki a házastársak helyes ítéletüket” az áldozatkészség szellemében³². Különösen azokat említi tisztelettel, akik nagyobb számú gyermek lelkiismeretes felnevelését vállalják³³.

VI. Pál pápa a *Humanae vitae* kezdetű híres enciklikájában,³⁴ majd II. János Pál pápa a *Familiaris consortioban*³⁵ rendületlenül tanítja, hogy minden házastársi cselekedetnek nyitottnak kell lennie az élet elfogadása felé, el kell kerülni az olyan pozitív tetteket, amelyek „célként vagy eszközként meg akarják gátolni a fogamzást”³⁶. Ez a fontos igazság, nagy feszültségben állt a hatvanas évek közvéleményével; a konfliktus ma is létezik. Hiszen a családtervezés létjogosultságát elismeri a katolikus tanítás, de erre csak az úgynevezett „természetes” módszereket tartja elfogadhatónak. Alapvetően az időszakos önmegtartóztatást. Ugyanakkor a II. Vatikáni Zsinat a hitvesi szerelmi élet és a teljes életközösség fenntartásának a fontosságát is hangsúlyozza³⁷. Az azóta eltelt időben orvosok, biológusok, teológusok sokat fáradoztak a különböző új lehetőségek, új módszerek kidolgozásán és etikai minősítésén. A hatvanas, de részben még a hetvenes és nyolcvanas éveket is nemzetközi szinten a túlnépesedéstől, sőt a „népességrobbanástól” való rettegés jellemezte. Ez oda vezetett, hogy a harma-

²⁹ Ter 1 ,31.

³⁰ DH 403., 456., 459.

³¹ Idézi DE CASTR.O, A., *Adversus omnes haereses*, Lib. II, v. anima: ed. Antverpiae 1556, fol. 56vD.

³² II. Vatikáni Zsinat, Const. past., *Gaudium et spes* 50b. pont.

³³ Vö. uo.

³⁴ VI. PÁL, Enc., *Humanae vitae* 7. pont.

³⁵ II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-synod. , *Familiaris consortio* 32. pont.

³⁶ II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-synod., *Familiaris consortio* 32. pont; vö. VI. PÁL, Enc., *Humanae vitae* 14. pont.

³⁷ II. Vatikáni Zsinat, Const. past., *Gaudium et spes* 51a. pont.

dik világ egyes országai állami kényszerrel tiltották a sok gyereket. Esetleg már a kétféle gyereket is. Ennek során nemritkán súlyosan megsértették a szülők szabadságát és emberi méltóságát.

„Anya, ne vigyél a folyóhoz!” - könyörögtek sokszor kínai kislányok, ha fiútestvérük született. Az állam keményen tiltotta a több gyereket. A szülők pedig gyakran - ősi elfogultság miatt, meg azért is, hogy majd hozományt ne kelljen adni - inkább megölték a saját kislányukat, hogy eleget tegyenek a hatóság elvárásának. Ma Kínában a természetesnél sokkal nagyobb a férfiak aránya. Nemzetközi szervezetek gyakran nyomást gyakoroltak a szegény országokra. Minden segítyt a fogamzásgátlást, a sterilizációt, az abortuszt támogató drasztikus születésszabályozási programokhoz kötöttek. Ezt az Egyház akár a VI. Püspöki Szinóduson 1980-ban, akár pedig - és főként - II. János Pál pápa *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdításában, igen kemény hangon minősítette. Eszerint „az emberi személy és az igazság súlyos megsértéseként ítéli meg” az Egyház azt a törekvést, mely a kormányok és a közhatalmak részéről arra irányul, hogy „korlátozzák a házastársak szabadságát születendő gyermekek számát illetően”³⁸.

Az utóbbi harminc év ezen a területen egy bizonyos kijózanodást hozott. Ma ugyanis a világ jelentős részén a demográfiai összeomlás fenyeget. Hazánkban ez aktuális jelenség - mindannyian tudjuk. A Föld népessége rohamosan öregszik.

2050-re a mai 600 millió helyett 2 milliárd lesz a hatvan éven felüli emberek száma³⁹. Egyébként a nyugdíjkorhatárt máris mindenütt erőteljesen emelik. A lakosság száma már nemcsak Európában, hanem sok más országban is csökken. A tömeges vándorlás kultúrákat rendíthet meg és hozhat egymással is konfliktusba. Ettől is sokan tartanak, ez is eleven probléma, például Európában is.

De az élet témájában különös hangsúlyt érdemel a már megfogant emberi élet védelme és tisztelete. A II. Vatikáni Zsinat aggódva hangsúlyozza: „Az életet... a leggondosabban kell óvni már a fogamzástól kezdve. A magzatelhajtás is - írja a Zsinat -, a csecsemők megölése is szégyenletes bűntett”⁴⁰. Itt nem új tanításról, hanem a kereszténység őseredeti meggyőződéséről van szó. Az I. századtól fogva olvashatjuk, hogy a keresztények pogány környezetüktől élesen eltérő módon azt vallották: „Ne öld meg a magzatot abortusszal, és ne pusztítsd el a születése után!”⁴¹. Így mondja ezt már az I. és II. század fordulóján a *Didakhé*, majd kevéssel utána a Barnabás-levél, azután a Diognétoszhoz írt levél, majd a II. század végén Tertullianus is. Tehát olyan alapvető, általános keresztény meggyőződésről van szó, ami ellenkezett a környező világ felfogásával.

A Katolikus Egyház Katekizmusa ma is így fogalmaz: „Az emberi életet fogantatása pillanatától feltétel nélkül tisztelni és védeni kell”⁴². Ez azonban nem csupán katolikus meggyőződés. Sokan vallják

³⁸ II. JÁNOS PÁL, Adhort. Ap. post-synod., *Familiaris consortio* 30. pont.

³⁹ SCHOONYANS, M., *Geburtenkontrolle und Bevölkerungsschwund*, in *Lexikon Familie*, Hrsg. Vom Päpstlichen Rar für die Familie, Paderborn 2007, 278.

⁴⁰ II. Vatikáni Zsinat, Const. past., *Gaudium et spes* 51c. pont.

⁴¹ *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 2271. pont; hivatkozással számos korai keresztény forrásra (*Didache* 2,2; *Ep. Ps. Barnabae* 19,5; *Ep. ad Diognetum* 5,6; TERTULL., *Apol.* 9,8).

⁴² *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 2270. pont.

ugyanazt a többi keresztények közül is. Különösen ortodox testvéreinkkel teljes az egyetértés ebben a vonatkozásban. 2008 decemberében tartottuk Trentóban az első Európai Katolikus-Ortodox Fórumot. A téma a család volt, mégpedig a család mint érték az egész emberiség számára. Az összes európai ortodox egyházak képviselőivel összhangban fogadtuk el a zárónyilatkozatot, amely szerint „az emberi élet szent voltát - a fogamzástól a természetes halálig - teljes mértékben tiszteletben kell tartani”⁴³. A mondat második fele is fontos: az eutanázia problémájára utal. A család szeretetközösségének nagylelkűen magába kell foglalnia az időseket és a betegeket is. Az emberi méltóság nem a fizikai fájdalomtól való mentességet jelenti. Jézus éppen a kereszten ragyogtatta fel méltóságát. „Ha majd felmagasztaltatom - mondja -, mindenkit magamhoz vonzok!”⁴⁴.

A méltóság - mint említettük -, az ember méltósága abban áll, hogy Isten képeére teremtett. Élete nem gazdátlan és nem is csak az ember (a maga vagy mások) tulajdona. Már Ady Endre gyönyörűen megfogalmazta ezt:

„ ... mert szörnyűséges, lehetetlen,
Hogy senkié vagy emberé
Az Élet, az Élet, az Élet”⁴⁵.

A biológia legújabb fejlődése, például a „lombikban” végzett emberi megtermékenyítés, a génmanipuláció, a betegségek születés előtti vagy méhbe ültetés előtti

megállapítása, diagnosztizálása, olyan lehetőségeket vetettek fel, amelyeket erkölcsileg át kell gondolnunk. A Szentszék sok megnyilatkozásán kívül hazai Püspöki Karunk is kiadott egy terjedelmes dokumentumot a bioetika új kérdéseiről. Ez még a kétezres évek elején történt⁴⁶. A legfontosabb erkölcsi szempont minden ilyen új lehetőség értékelésekor az, hogy az emberi élet szent. Ezért nem lehet tárgy, nem lehet pusztá eszköz, nem lehet ipari vagy gyógyászati nyersanyag. A gyermek sem a szülők pusztá játéka, vagy jó közérzetének eszköze. Nem áru, amit szabad elképzelés szerint lehet megrendelni. Sokkal inkább személy, akinek önálló méltósága van. Nem tulajdona még a szüleinek sem.

Messzire vezet tehát az élet szolgálata mint a család egyik alapvető feladata.

Ám a megszületett gyermek *nevelésre* szorul, sőt joga van a neveléshez. A házasság termékenysége kiterjed az emberi és erkölcsi nevelésre, a gyermek lelki formálására is⁴⁷. Ebben érhető leginkább tetten, hogy a család a társadalom alapsejtje és az Egyház építője. Aki a családban nem sajátítja el a bizalmat, a segítőkészséget, a másokért való áldozatvállalást, a gondolatok, érzelmek, javak, lehetőségek kicserélésének a képességét, az nehezen lesz hasznos tagja a társadalomnak.

A szülők nevelői tevékenysége annyira jelentős, hogy „hiányát alig lehet pótolni” - tanítja a II. Vatikáni Zsinat⁴⁸. A

⁴³ CONSILIIUM CONFERENTIARUM EPISCOPORUM EUROPAE (ed.), *La Famiglia: un bene per l'umanità. The Family: a Good for Humanity. Atti dell Forum Europeo Cattolico-Ortodosso. Trento, Italia, 11-14 dicembre 2008*, Bologna 2009, 222 (Déclaration de Trente sur la famille. II, A).

⁴⁴ Jn 12,32.

⁴⁵ ADY E., *Menekülés az Úrhoz*, 1917.

⁴⁶ MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KONFERENCIA, *Az élet kultúrájáért*. Körlevél a bioetika néhány kérdéséről, Budapest 2003.

⁴⁷ *A Katolikus Egyház Katekizmusa* 2221. pont.

⁴⁸ II. Vatikáni Zsinat, Decl., *Gravissimum educationis* 3. pont.

szülők nevelői joga és kötelessége *elsődleges*, ezért ezt nem szabad elvenni tőlük⁴⁹. Legfeljebb ennek a jognak a gyakorlását lehet korlátozni - súlyos esetben - a gyermek védelmében. A szülőknek gyermekeiket Isten gyermekének, igazi emberi személynek kell tekinteniük. Nem játékszernek és nem kísérleti alanyoknak.

Pedig sokat kísérleteztek már a gyerekekkel a nevelés területén! Már Xenophón (Kr. e. 428/7-354k.), a nagy görög író és hadvezér bemutatta - *A lakédaimóniak állama* című művében⁵⁰ - a spártai nevelés rendszerét: a gyerekeket korán elszakították szüleiktől és vadul, keményen nevelték őket, állami ideológia szerint. Rousseau (1712-1778) pedig, aki egyébként a saját gyerekeit intézetbe adta be és nem maga nevelte, ideológiát készített a nevelésről. A tiszta, úgynevezett „természetes” állapotban, a társadalomtól elszigetelten gondolta érényesnek, boldognak az embert. De emlékezzünk újabb példákra is! Az úgynevezett szocializmusban sokszor szidta a tömegtájékoztató a szülőket a *kettős nevelés* miatt. Merészelték ugyanis otthon más értékre nevelni a gyerekeiket, mint amit a kommunista ideológia előírt. Ez volt a bűnük.

A Teremtő akaratából a nevelés elsődleges felelőssége tehát a szülőket illeti. Az állam és a társadalom csak segíti őket ebben. Általános szabályként elmondhatjuk: a szülőket megilleti a jog, hogy gyermekeiket hitük, világnézetük szerint neveljék. Ahol pedig van közoktatás, és a legújabb korban már mindenütt van, az a jog is megilleti őket, hogy a saját világnézetüknek megfelelő szellemű iskolát válasszanak a számukra. Sok szó esik manapság Európában is a szubszidiari-

tás, más szóval a kisegítés elvéről. Ez azt kívánja, hogy a magasabb szintű, a nagyobb társadalmi egység akkor kapcsolódjon be valamilyen ügy intézésébe, ha egy kisebb közösség egy őt érintő problémát vagy egy nagyobb horderejű kérdést a saját erejéből nem tud megoldani. Így áll a dolog az állammal is a nevelés terén: segítenie kell a családokat, nem pedig helyettesíteni őket. A közhatalom kötelessége ezen a téren, hogy biztosítsa a szülőknek a világnézetüknek megfelelő oktatás és nevelés választásának konkrét lehetőségét. Nemcsak elméletileg, hanem sokszor a finanszírozás terén is. Hiszen a választás szabadsága akkor igazi, ha egyenlő feltételekkel tanulhat a gyerek vallásos iskolában vagy másmilyenben.

A házasság szentségének kegyelméből *a szülők az evangélium első átadói gyermekük számára*. Tehát az Egyházon belül is különös nevelői szerepe van a családnak. Nem mondhatjuk, hogy semmilyen világnézetre, vallásra nem neveljük a gyereket. „Majd ha felnőtt, eldönti.” Az ember ugyanis olyan lény, aki a fejlődésben éli meg kibontakozását. Nem csupán egyetlen, ideológiai magasságba emelt, nagy, ünnepélyes döntésben, hanem - igaz, egyre tudatosabban - egy érési folyamatban. Akit nem nevelnek vallásosan, azt nem semlegesen nevelik, hanem vallástalanul. Vallástalanúságra nevelik. De ugyanez a helyzet a kultúrával és az anyanyelvvvel kapcsolatban is. Ha nem beszélünk semmilyen nyelven a gyerek előtt, mondván, hogy majd 18 évesen eldönti, milyen anyanyelvet választ magának, akkor nem lesz anyanyelve; torz, szerencsétlen ember lesz belőle, aki talán még kommunikálni sem tud. Még a gondolkodása is nehezebben alakul.

⁴⁹ A Katolikus Egyház Katekizmus 2221. pont.

⁵⁰ Magyarul: XENOPHÓN, *Történeti munkái* (Sapientia humana, Xenophón összes művei I), Budapest 2001, 457-477.

Ezért a gyerekeket is kiskoruktól be kell kapcsolni az Egyház életébe⁵¹. Nem baj, ha nem értenek mindent. Mindent mi sem értünk! Szeretettel, fokozatosan el kell magyarázni nekik, amit a templomban látnak vagy hallanak. Talán a tiszta szívű gyerekekre jellemző bölcses-séggel meg is kérdezik majd egyik-másik szertartásról: „Miért van ez?” A család életmódjában is érzelmi felkészítést kell kapniuk, ami „egy életen át előzménye és támogatója lehet az élő hitnek”⁵². Tehát a szülők hétköznapi viselkedése is hitre nevelés kell, hogy legyen.

Aztán a hitről magáról beszélni is kell a gyerekeknek; otthon közösen imádkozni a családban. Akár énekelni is, ha a szülők tudnak énekelni. Együtt készülni az ünnepekre. Így a gyerekek hozzájárulnak ahhoz, hogy maguk a szülők is komolyodjanak és növekedjenek az életszent-ségben⁵³. A megbocsátás, a tisztelet, a szeretet példáját adják, és egészen különösen átélhetik a viszontszeretet örömét.

Ehhez a neveléshez tartozik, hogy a szülők, a születés utáni hetekben, tehát mihamarabb, kérjék gyermeküknek a *keresztiséget*⁵⁴. Ne halogassák az istengyer-mekség adományát, a Krisztussal való találkozást banális, hétköznapi szempontok miatt. Könnyű olyan kifogásokra hivatkozni, hogy nem tudják eldönteni, ki legyen a keresztszülő, vagy hol ren-

dezzék a szertartást. Ezek fájdalmasan eltörpülnek a keresztiség lényegéhez képest: Krisztus testének tagjává válik a megkeresztelt ember. Ez a szentség egész életében kegyelem forrása lesz a gyermek számára.

Persze a *hitoktatás* és a többi szentségre való felkészítés is része a katolikus nevelésnek. Idejében, jó közösség, jó hitoktatók segítségével kell a szülőknek erről is gondoskodniuk. Ebben már joggal kéri az Egyház segítségét. Ahol családok vannak, ott eleven a plébánia. Ahol hittanos csoportok vannak, ott kialakul a közösségi élet.

Az utóbbi években azt láttuk, hogy amelyik faluból elhelyezték az iskolát, mert alacsony lett volna a létszám, a plébániai élet is megszenvedte a változást. Mert ahol nincs oktatás, ahol nem gyűlnek össze a szülők és gyerekek, ott a templomba, a plébániára is nehezebben találunk el. Ha reggel elutaznak más településre, későn visszatérnek, alig marad energiájuk arra, hogy még - akár az Egyházban is - közösségi életet éljenek. Ebben a nevelési munkában tudatosan törekedni kell a hit tartalmának az átadására. Nem elegendő a jó hangulat. Az igazság, Krisztus igazsága tesz erőssé és szabaddá minket⁵⁵.

„Nem számít, milyen ellenségesnek tűnik a világ, egy szerető család a biztonság, a védelem és a gondoskodás fészke marad.”

(Deepak Chopra)

⁵¹ A Katolikus Egyház Katekizmusa 2225. pont.

⁵² Uo.

⁵³ Vö. A Katolikus Egyház Katekizmusa 2226. pont.

⁵⁴ Vö. CIC 867. k. 1. §.

⁵⁵ Vö. Jn 8,32.